

51 КУБЧ
Т. 50

51 КУБЧ
Т. 50

НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА ПРОСВІТИ, Ч. 12
(ТЕАТРАЛЬНА СЕРІЯ, Ч. 2).

БЕЗТАЛАННА

Драма на 5 дій

ІВАНА ТОБІЛЕВИЧА (КАРПЕНКА КАРОГО).

Кіровоградська обласна
бібліотека імені
Д. І. Чижевського
БІБ № 41008-1915

115

ВИДАННЯ „ПРОСВІТИ“ У ЛЬВОВІ.

ЛЬВІВ, 1922.

З ДРУКАРНІ ДР А. ЛЬВІВ, РИНОК Ч. 10.

ДІЄВІ ЛЮДЕ:

Іван, старий чоловік, москаль.

Софія, його дочка, молода дівчина.

Ганна, вдова.

Гнат, її син, парубок.

Варка, дівчина.

Параска, дівчина.

1 }
2 } дівчата.

Омелько

Демян

Степан

} парубки.

Явдоха, хазяйка на вечерниціях.

1 }
2 } старости.

Парубки, дівчата й музики.

ДІЯ ПЕРША.

Хата Явдохи.

Ява І.

Входять Гнат і Демян.

Гнат. Через щож то вечерниці забороняють?

Демян. Хиба ти не знаєш?

Гнат. Не знаю, — я тільки що з города приїхав.

Демян. Вчора сіно у Вороного згоріло, а він скаржився старшині, що, каже, парубки заходять з дівчатами під сіно, курять цигарки і сіно вони, виходить, підпалили.

Гнат. І видумає старий чорт півтора людського! Хтож то бачив, що парубки з дівчатами під сіном стоять, та ще й цигарки курять?

Демян. Та це правда. Я сам бачив у той вечір, як случилась пожежа, Омелька й Варку під сіном Вороного.

Гнат. Варку?! З Омельком?!

Демян. Еге.

Гнат. Та ти сам бачив, своїми очима?

Демян. Своїми очима бачив.

Гнат. Варку?

Демян. Варку.

Гнат. З Омельком?

Демян. З Омельком.

Гнат. Ні, то тобі так здалося...

Демян. Щож то у мене куряча сліпота, чи як? Або не знаю я Варки й Омелька? Стояли, кажу тобі, ще й обнявшись, а як мене побачили, розійшлися. Чудний! думаєш, як ти до неї залицявся, то вона вже ні до кого більше не притулиться? Ого! Тебеж не було, вона заскучала, а Омелько розважав! Ха, ха, ха!

Г н а т. Не смійся. Не дратуй мене, бо так і тьопну!

Д е м я н. Тю! Чогож ти на мене сердишся? Сердьсяв на Варку, а мені подякуй.

Г н а т. Ходім.

Д е м я н. Куди?

Г н а т. Ти куди хочеш, а я до дому.

Д е м я н. Не вигадуй біси-батька-зна. чого? Скоро зійдуться хлопці й дівчата.

Г н а т. Я не можу бачить ту прокляту фойду, я її тут буду бити, аж піря летітиме!

Д е м я н. То й дурний будеш! Пристань до першої дівчини, — цим гірше уразиш Варку ніж тим, що побеш. Хиба мало дівчат? Та перша Софія — далеко краща за твою Варку: придивись — як паняночка!... І ні з ким не знається.

Г н а т. Вона така недоторка: раніше всіх до дому йде і все соромиться чогось.

Д е м я н. Тим вона й недоторка така, що тебе любить.

Г н а т. А тиж по чім знаєш?

Д е м я н. Та вже знаю... Вчора Софія приходила до моєї сестри. Батько її хоче віддати у городі заміж за якогось шевця; вона розказувала про це сестрі... а я підслухав — каже: я люблю, сестро, Гната і так як на смерть не хочу їхати у город.

Г н а т. Ти брешеш!

Д е м я н. Побий мене Бог — правда! Я брат, і сам хотів до неї примоститься, та як почув, що тебе любить — охота відпала.

Г н а т. А вонаж сьогодні буде тут?

Д е м я н. Певнісінько: зайде попрощаться.

Я в а II.

Входять Явхоха і Варка.

Я в д о х а. Е, шкода, хлопці: сьогодні вечериць у мене не буде! Старшина наказав, щоб не приймала вас, бо оштрафують. Все через сіно Вороного: кажуть, що ви підпалили.

Варка. Я вже прийшла, щоб і кужеля свого взять!
Гнате, виб пошукали на тім боці — чи не прийме нас хто!

Гнат. Пошліть Омелька, нехай він пошукає задля тебе.

Варка. Що ти кажеш?

Гнат. Та теж саме й кажу.

Варка. Уже знову хтось набрехав?

Гнат. На злодієві шапка горить! Зараз догадалась...

Варка. Що догадалась, що догадалась? Чи ти не здурів? Дивіться...

Гнат. Дивись уже ти, а ми бачили.

Варка. Нехай тому повилазить, хто бачив.

Гнат. І бачили і не вилізло!

Явдоха. А ну, заведіться! Послі собі побалакаєте, а тепер ідіть з Богом з моєї хати, бо й другі на вогонь почнуть сходитися.

Демян. Та не виганяйте-бо нас, тітко, нехай уже цей вечір у вас посидимо. Ще ніхто не знає, що не можна, і сьогодні зберуться з музикою.

Явдоха. Ще й музика?! Йй-Богу не хочу! Ви мені жаробите такого лиха, що оштрафують!

Демян. Пропаде вечір.

Гнат. Ми штраф у складчину заплатимо!

Варка. Тітко, голубочко, не виганяйте! Бачите, й музика буде, вже давно не танцювали.

Явдоха. Тобі, дзиго, аби танці!.. Глядіть, щоб і вам чого не було.

Демян. Більш копи лиха не буде! Чуєте, вже хтось іде... Дівчата, бо тоненько балакають. *(Іде до вікна)*. Ач! Як индичата пишать.

Варка. *(до Гната)*. Чого-бо ти сердишся? Нехай тобі той Омелько сказиться! Притулив горбатого до стіни! *(Лашитьсья)*. Я тобі щось скажу.

Гнат. Скажеш Омелькові.

Варка. Чи ти не сказився? *(Тихо)*. Гнаточку — хибаж ти не знаєш...

Гнат. Знаю! не прилипай.

Варка. Тьфу!

Демян *(у вікно)*. Заходьте, заходьте! Чого ви радигесь там? Софіє, веди перед!

Я в а ІІІ.

Входять Софія й дівчата.

В с і. Добрий-вечір!

Софія. А казали — сьогодні не буде вечерниць. Ми підійшли тихенько-тихенько, та й стоїмо і боїмося: чи йти, чи не йти.

Гнат (*підходить до Софії*). Погуляємо, Софіє?

Софія. Погуляємо. Для мене це послідні вечерниць.

Гнат. Чого так?

Софія. Поїду в город до батька.

Гнат (*тихо*). І заміж там вийдеш за шевця?

Софія (*соромиться*). А ти по чім знаєш?

Гнат (*тихо*). Знаю. Не їдь! (*Шепче їй на вухо*).

Софія. Якраз! А Варка?

Гнат. Я забув і думать про неї...

Софія. І за мене потім так само забудеш?

Гнат. Хйба ти Варка?

Варка. Що там Варка тобі навязла в зуби? Іди сюди, Гнате!

Гнат. Казав — учора прийде.

Софія (*тихо*). Ідиж, чом не йдеш?

Гнат. Нехай їй чорт! (*Шепчуться з Софією; та сміється, а Варка сердиться*).

Варка. Чи на довго спарувався?...

Гнат. А тебе завидки беруть, що не всі парубки біля тебе? Буде з тебе й Омелька.

Варка. Чого ти причіпився до мене? Як та собака гарчиш! Не велике щастя і ти, і твій Омелько! Багато вас є, на одній осиці і не перевішаєш! Прощайте, тітко! Я піду, а то ще в холодну здвідціля позабирають. Ходім, дівчата!

Демян. А музикаж буде! Ти збиралась танцювать і сама тітку прохала, щоб не виганяла.

Гнат. Та не зачіпай її, нехай іде!

Варка. Отже на злість зостануся.

Гнат. Мені на злість, собі на користь. Скоро й Омелько прийде. Жаль тільки, що сіно згоріло.

Ява ІV.

Входять парубки.

Демян. О, бач! За вовка помовка, а вовк в хату шусть.

Варка. Повісь собі його на шию!

Гнат. На що його вішать, коли ти сама повісишся у нього на шиї!

Омелько. Кого це збирається вішать?

Гнат. Та тут дівчина вішається одному парубкови на шию, та нема доброї мотузки, а на тонкій обірветься.

Варка. Дурному вічна пам'ять!

Омелько. А нам на здоров'я.

Гнат. Тепер може буде й вічна. Воно все так: як є — не жалуєм, а нема — плачемо.

Варка. Нема за ким плакати, нема кого й жалувати.

Омелько. Нічого не розберу. Бачу тільки, що Варка з Гнатом глек розбили.

Гнат. А ти черепки позбирай та в кишеню заховай.

Омелько. Хочби й за пазуху заховав, тобі яке до мене діло?

Гнат (*Сміється*). Малі та дурні раз-у-раз на смітнику збирають черепки й їм ніхто не заважа — збирай і ти.

Омелько. Гляди, щоб з твоєї голови черепки не посипались.

Гнат (*підступає*). А ну, попробуй!

Омелько. Думаєш — злякаюсь? От тільки не відійдеш, то й побачиш! Чого чіпляєшся? Дума, як здоровий, то й побоюєшся? Кілок не розбира ні здорового ні слабого!

Демян. Та годі вам гризтись за масляні вишкарки! От нещасливий день: послідній раз зібралися, а згоди нема, тільки сварка.

Омелько. Чогож чіпляється, мов скажена собака?

Демян. Годі!.. Харитоне! Давай по чарці! Я бачив — там у тебе щось зза пазухи виглядало.

Харитон. Підождем.

Демян. Ну, так я співають почну (*співа*).

Светить місяць,
Светить ясний,
Просвіщається заря...

Хлопці перебивають.

Дехто. Ну її, це давня. Ти гуртової загинай.
Демян. Ну давай гуртової.

Ой гиля, гиля,
Гусоньки, на став.
Добрий-вечір, дівчино,
Бо я ще й не спав,

Ой Боже, Боже,
Який я вдався:
Брів я через річеньку
Та й не вмивався.

Ой вернуся я,
Та й умиюся,
На свою дівчиноньку
Та й надивлюся.

Ой не вертайся
І не вмивайся —
Єсть у мене криниченька
Під перелазом,
Умиємось, серденько,
Обоє разом.

Як хор співа, входять музики, сідають наперед сцени й лагодяться. Хор замовк; з посліднім акордом пісні — грають козака, танцюють. Через яку хвилю кричать: „Старшина!“ „Ні, Онисько!“ „Тікаймо!“

Явдоха. Ой Боже мій, щож це буде?
Голос (під вікном). Ач, який гармідер підняли! Це тим, що не велено збираться? Зараз мені розходьтєсь, бо

запишу у протокола, то будете знать... (Всі один по другому виходять. Чуть юлоси: „На той бік?“ „Ходім мерщій!“ „До дому“. „А ти куди?“).

Я в д о х а. Я казала, що ви мені біду накличите! Ох, лихо! Ще оштрапують! Чули — кричав, що протокола якогось напишуть! Треба побігти впросить, щоб не казав старшині, він на могорич здасться! (Хутко виходить. Тим часом всі пішли, остались тільки Гнат, Софія й Варка).

Я в а V.

Софія, Варка й Гнат.

Софія (до Гната). Прощай! (Іде за хазяйкою).

Е н а т. Та й я за тобою.

Варка (його придержує). Стривай.

Г н а т. Чого тобі?

Варка. За шож ти кидаєш мене?

Г н а т. Не бігай за всіма разом! Любиш одного, до одного й горнишся. А то, як у тій пісні співають: „я з тобою вечір стою, на іншого важу“.

Варка. За кимже я, окрім тебе, упадаю?

Г н а т. Хлопці бачили, як ти під сіном, обнявшись з Омельком, стояла.

Варка. Бодай вони так бачили своїх батьків, як вони бачили мене з Омельком...

Г н а т. Демян тобі у вічі скаже...

Варка. А як і справді пожартувала з Омельком, то хиба це великий гріх?

Г н а т. Я так жартувать не вмію. Пусти, не держи мене!

Варка. І тиж з другими жартуєш — я не серджусь, а як я пожартувала...

Г н а т. Ну, то й жартуй! Така вже в тебе вдача, так тебе зліпили: ти не для одного, ти для всіх!

Варка. І тобі не гріх і не сором таку неправду говорити? Невжеж ти мене покинеш справді?

Г н а т. Парубків доволі є — охотників найдеться багато, не заскучаєш... Прощай, немає часу...

Варка. Софія жде?... Мене докоряєш, а сам учора

божився, що мене любиш, а сьогодні біжиш божиться Софії? Не буде тобі щастя з нею, не буде!... Гнате — схаменись, Гнаточку! Тиж присягався мені...

Гнат (на відході). Булоб шануваться... (Пішов).

Я в а VI.

Варка (одна). Сором, сором який! Через неділю мав старостів присилать і покинув. Піде поговор, неслава, подумаютъ, що я й справді яка непутня... Засміють, посивію в дівках... а ти будеш кепкувать?! Ні! Треба кувать залізо, поки гаряче... Ти відбивав від мене парубків, а тепер за першого, якого стріну, хоч і зараз — ухвачусь і не я буду, коли не вийду заміж раніш, ніж ти опам'ятаєшся! (Входить Степан). Степан!... Попробую щастя — він задивлявся на мене не раз...

Я в а VII.

Степан. Здрастуй, Варко... Щож це нема нікого?

Варка. Були, та Онисько розігнав усіх.

Степан. І Гнат був?

Варка. Здається, був... та був же, був!

Степан. Деж він?

Варка. А чорт його знає, куди він пішов... Тобі він хиба потрібний?

Степан. Ні, я так питаю...

Варка. Давно я тебе бачила, Степане, аж наче чого зраділа — мов брата стріла... Чого ти рідко так на вечерниці ходиш?

Степан. Наймит, ніколи, немає часу.

Варка. Правда твоя, Степаночку. Гірко жить на світі, як нема батька, матері... нема щирої дружини... Я часто, дивлючись на тебе, як ти працюєш, думаю собі: щаслива та дівчина буде, котру ти посватаєш...

Степан. Дівчата таких, як я, не люблять.

Варка. Які дівчата.

Степан. Та всі вони однакові: гляне на мою твар, злякається й відвернеться... (Сміється).

Варка. Якаж у тебе твар?... Зовсім не страшна, що ти вигадуєш?

Степан. Ти в день придивись, то й сама злякаєшся: ряба, мов чорти горох на ній молотили.

Варка. Скажи краще, що ти несміливий, та й звертаєш на твар і ганиш її без міри! Он горбатий Маржан — яку кралю висватав! Хіба ти до нього прирівнявся? Ти парубок як дуб, на все село — і глянути любо.

Степан. Хіба ззаду...

Варка. Вже коли дівчина тобі говорить, то повір! От спробуй: яка до вподоби, сміливо залищайся, то й побачиш, що твоя буде.

Степан. Всі казали, що ти горда, а ти бачу, така привітлива, балакуча...

Варка. Я горда? Ото! Чимже мені гордують?

Степан. Красива, а всі залицяються, от і горда.

Варка. Коли хочеш, то я горда — тим, що ні на кого не дивлюся і не вважаю на їх залищання.

Степан. А Гнат?

Варка. Що мені Гнат? Пройдисьвіт, вололюга, та й більш нічого. Ти думаєш, що я до Гната?...

Степан. Кажуть.

Варка. Не вір. Мені такі парубки не до вподоби. Правда, він упада за мною, а мені про нього байдуже... Я скоріше полюблю смирного, роботящого.

Степан *(бере її за руку)*. А я думав...

Варка. Що ми любимось з Гнатом? Ні, ніхто не знає, кого я люблю. *(Зітхає)*.

Степан *(притяга її до себе)*. Когож?

Варка. Як буде сміливіший, то й сам догадається... Ну, пусти — я піду.

Степан. Варко.

Варка. Чого?

Степан. А не будеш сміятися?

Варка. Нема з чого.

Степан *(на бік)*. У мене серце завмирає! А!... *(До Варки)* Скажи, кого ти любиш? Може... ні, скажи сама... скажи, скажи!

Варка. Я люблю смирного, несміливого, роботящого... трохи таранковатого, та доброго парубка... От тобі й догадайся!

Степан. Мене?!

Варка. *(опуска очі)*. Тебе... вгадав...

Степан. От несподівано!... Тиж не жартуєш, ні?

Варка. Що ти, Бог з тобою.

Степан. Я від твоїх речей мов одурів! Я сам тебе давно люблю, тільки боявся про те й подумать, щоб тобі признаться.

Варка. Суженого конем не обідеши...

Степан. А коли так, то завтра жди від мене старостів: нам нічого відволікати, ми любимося давно обоє; мені нема з ким радиться, я сам один — ніхто не заборонить посватати кого схочу, а гроші є у мене, слава Богу!

Варка. І я так думаю, бо й мені ніхто не заборонить, і я сама собі господиня...

Степан. Варко! Я не вірю своєму щастю. Мені все здається, що ти шуткуєш... Коли пошутковала, то не доводь шутки до наруги, скажи зараз, бо я не вмію так, як другі... як осоромити перед людьми... насмієшся надо мною — я...

Варка. Хтось сюди либонь іде... здається, тітка вертається! Іди, Степане, я візьму кужель і зараз вийду — ми ще з тобою побалакаєм. *(Степан виходить, а Варка бере кужель)*. Ну, тепер мені нічого не страшно... Степан від брехень захистить. А всеж на душі важко! Не вірю я, щоб Гнат мене покинув! Не вірю, тричі не вірю! Він завтра прийде сам до мене!... О, колиб так сталося!... Тоді Степана на бік.

Завіса.

ДІЯ ДРУГА.

Улиця. Варчина хата, з ліва від глядачів.

Ява I.

Варка *(стоїть на порозі й вилядає)*. Нікого не видно!... Серце до Гната рветься, а злість і досада здер-

жує... Деж він?... Вже й вечір наближається а на душі так погано — мов там прилип шматок чогось важкого і гне мене до землі!... Ох!... *(Зачиняє двері і зникає в хаті).*

Я в а II.

Виходить Ганна, з правого боку від глядачів.

Г а н н а. Сказився парубок, не иначе!... І на вулиці не видко... Ждала обідать — не прийшов, галушки перестояли, як кваша, і сама через нього не обідала... Вже й вечеріє, а його нема!... Чи не поробили йому чого дівчата?... Вештається скрізь по вечерницях, може яка й піднесла... чого доброго... ще пропаде!... От наказаніє господне! Кажу: женися, Гнате, — не слуха... Ну, та вже насяду я на нього й доти буду гризти, поки такі цієї осени не оженю. Пора, а то зовсім розпаскудиться! І до дому самій не хочеться йти, та треба, бо там свиня й корито зість, така клята ненажера. Колиб мерщій опоросилась — тепер у городі поросята по карбованцю... *(Пішла в ліво від глядачів).*

Я в а III.

З права виходять Омелько і Демян.

О м е л ь к о. Та невже ти не брешеш?

Д е м я н. Єй-Богу, ні! Степан сам сьогодні приходив до мого батька, прохав, щоб пішли старостою до Варки. Батько вже збираються, мнуть табаку у черепку, а дядько Микола зайдуть за ними з Степаном разом. От гарбузяку піднесуть, от сміха буде!

О м е л ь к о. Чого? Вониж посварились з Гнатом: може на злість йому й рушники подає за Степана!... Хиба ти не знаєш Варки?...

Д е м я н. Та знаю, що вона, аби свого доказать, піде й до чорта на обід; тількиж Степан рябий, як сороче яйце, а вона вередлива, та й Гната ще не забула...

О м е л ь к о. Так щож, що рябий! Він здоровий, роботящий, кажуть — і гроші є... Чогож їй ждять? Коли Гнат

покинув, піде й за рябого. Жаль. Гарна дівчина, хочби й не Степанови, як що не проштрапилась...

Демян. А вона тобі до вподоби?

Омелько. Диво, комуж вона не до вподоби?

Демян. Та першому мені. Я її боюся. Як гляне, так аж мороз по шкурі піде.

Омелько. То й добре! Я їх багато бачив на сахарному заводі, а таких нема!

Демян. То сватай.

Омелько. Опізнився.

Демян. От Степан візьме в обидві жмені гарбуза, а ти й засилай зараз старостів. Вона за тебе скорійше піде, бо через тебе й посварились з Гнатом.

Омелько. Як?

Демян. Та так. Я бачив, як ти під сіном обняв її, та й сказав Гнатови, ну а його й запалило.

Омелько. От навіжений! Я хотів пошуткувать, обняв її, а вона мені стусана дала та й вирвалась. Щож з цього? А! Я й не розшолопав учора, чого він до мене чіплявся! Слухай! Гнат ще не зна про старостів, на вулиці його не видко, ходім до нього та розкажемо, і я помирюся з ним і його помирю з Варкою. Чорт-зна защо посварились.

Демян. Та йому про Варку байдуже! Хиба не бачив, як біля Софії увивався? Ну й майстер він біля дівчат!

Омелько. А коли байдуже, то посміємося разом з ним над Степаном; а потім прийдемо сюди, подивимося на сватання.

Демян. Ну, ходім.

Ява IV.

З ліва виходять Софія й Параска.

Омелько. От і дівчата! Куди?

Параска. Туди. А ви куди?

Демян. І ми туди!... Ти знаєш, що тут сьогодні сватання?

Параска. Яке?

Дем'ян. Степан свата Варку.

Параска. Тю! Що ти мелеш?

Омелько. Побачите самі! (До Дем'яна). Ну, ходім мершій, покличем Гната.

Параска. Хіба його нема на вулиці, або у Миколи?

Дем'ян. Нема. (Пішли в ліво).

Софія. Я вернуся, сестричко, до дому. Гната нема між хлопцями — чого я піду. Може він до мене зайде, вчора обіцяв.

Параска. Та ще побачишся.

Софія. Е, ні. Я завтра рано поїду до татка, а тепер розминемося! Ох! Учора, гей, він мені такого наговорив, що я мало не здуріла і не знаю, чи й вірить своїому щастю?... Так скоро все зробилося, що я мов несамовита ходжу.

Параска. То вже тобі так Бог дає, що в двір само йде, — тиж давно Гната любила...

Софія. Може він шуткував...

Параска. Чогож йому шуткувать?

Софія. А Варка?

Параска. Хіба не бачила, як глек розбили?

Софія. Хто його знає?... вони гуляли довго.

Параска. Ото сказала — гуляли!... Одно — залицяться, а друге — повінчаться! Варка з Гнатом гуляла, а заміж — чула? за Степана йде. Так воно все! Поки гуляють — обриднуть одно другому, а дружаться з тими, хто судився...

Софія. То правда. Тільки мені чогось наче страшно... аж тремтю...

Параска. То тобі радісно, а ти думаєш — страшно... ти ще дитина!

Софія. Може. Слухай, сестро, як побачиш Гната... ні, не приходиться...

Параска. Сказать, щоб прийшов?

Софія (киває головою). Тільки, щоб ніхто не чув! (Цілує її). Яка ти добра! Прощай! (Хутко вертається на ліво).

Параска (одна). Така смирна дівчина та щира, і люблю я її, мов сестру... А тут і справді, як хлопці не бре-

шуть, чудне щось робиться! Не вспіла Варка посвариться з Гнатом, вже й старостів жде!... Був, виходить, такий зарані на прикметі, що тільки моргнула, а він і тут... Горда та завзята, клята дівка, не дасть у кашу наплювати! Піду дівчатам розкажу, там певно вже збираються. *(Пішла у право).*

Ява V.

З хати виходить Варка.

Варка *(одна)*. Боже мій, щож це зі мною діється? Голова горить вогнем, аж в ухах дзвенить!... Вже й сонічко заходить а Гната нема і не видно!... Скоро вечір і старости прийдуть від Степана! Ох! Наче щось у середині пірвалось! Здається мені, що з сонцем разом заїде на віки моє щастя! Боже, Боже! Невже та і справді мені судився Степан, а не Гнат?... Невже та ідолка Софія так причарувала його відразу, що він на віки зі мною посварився? Ні, не повірю. Щож робить? Ще можна дати Степанови звістку, щоб не прислав за рушниками!... Піти самій до Гната? А! Піду! він дома... він жде... *(Хутко надіва хустку на голову і йде поза свою хату на ліво).*

Ява VI.

З ліва виходять 1-а і 2-а дівчата.

1-а дівчина. Здрастуй Варко!... Варко, здрастуй!... Куди це вона так майнула? Кажу — здрастуй — мов оглухла, і не оглянулась...

2-а дівчина. Забрала собі в голову, що кращої й нема від неї...

1-а дівчина. І що там хорошого? Тьфу!...

2-а дівчина. Я тобі скажу — вона чарівниця! Всі кажуть, що її баба відьма...

1-а дівчина. Та я сама бачила, як вона ня зорях ворожила: не дурнож парубки за нею так упадають.

2-а дівчина. Відьомське кодро!... Ходім, сестро, Дивись, Гнат іде, наче крадеться! Вчора посварились, — бач який ходить? Зачарувала парубка. *(Пішли на право).*

Я ва VII.

З права, з задньої куліси, виходить Гнат.

Г н а т (*один*). Вулицею не піду, пройду мимо, бо як побачить, скаже, нарешне її шукаю. І вгада: Цілий день блукаю: то за городами, то в саду у панськім, то за кладовищем — назираю, чи не вийде, а вона, клята, не виходить!... Зілля!... Побачить би тільки — усміхнуться, моргнуть — і годі!... Не виходить же... А сама у мене й з думки не йде! Мучусь, нічого й їсти не хочеться. І що тут такого, що Омелько зачіпив Варку? А вонаж, як потім присягалась, що любить мене!... Одурів! Так, наче чорт у мене втисся. А Софії чого наговорив? Сором тепер і в вічі глянуть!... Якби ненароком стрінуться... не виходить, завзята й вона. Хиба піти самому в хату? Ні, буде кепкувать, злість мене візьме... Чорт його побери: позичу очей у сірка, нехай трохи покепкує... піду... нехай її буде зверху... (*Пішов у хату*).

Я ва VIII.

Омелько і Демян ідуть з ліва.

О м е л ь к о. Кудижби він дівся? Ні дома, ні у Свирида, ні у Петра — нема й не було. Свирид казав, що вранці бачив, як пішов поза городами у панську леваду. Чи не у Цимбала ворожить? Ха, ха, ха!

Д е м я н. Ну, як нема, то й деж його візьмеш? Ходім до Микити. Там хлопці збираються, може й Гнат тим часом прийде, а послі всі сюди на сватання. (*Пішли на право*).

Я ва IX.

З хати виходить Гнат.

Г н а т. Десь побігла! Мабуть на вулицю... Мене шукає. Певно і їй не легше — нехайже трохи ще помучиться, а мені тепер байдуже! Після сварки тільки поріг переступить важко, а переступив — і помирився! Як я рад, що переміг

таки себе, бо у мене таке каторжне серце: як розлютуюсь, то й не бачу нічого перед собою... Тепер від серця відлягло і зовсім полегчало... наче аж їсти захотілось. Піти до дому, — там, мабуть, мати лютує, бо не знає, куди я дівся. А послі піду на вулицю. (*Чути спів з правого боку*). Ні, до дому послі... співають, там певно й вона мене жде — побіжу!... Зайду з заду, підкрадусь і затулю очі... Чи пізна? пізна! (*Пішов у право*).

Я в а X.

З ліва переходять сцену Степан і староста.

Степан. Ходім же мерщій, смеркає, а дядько Матвій будуть нас ждати.

Староста. Не хапайся. Він над вечір табаку мне, то поки намне — поспієм... А Варкаж зна, що прийдуть старости?

Степан. Зна.

Староста. Гарну дівчину тобі висватаєм, могорич з тебе треба великий.

Степан. За могорич не турбуйтеся — буде; ходім тільки мерщій, — не рано.

Староста. Нетерплячка бере? Ха-ха-ха! Ходім! (*Пішли на право*).

Я в а XI.

Варка виходить хутко з ліва.

Варка. О, клятий, о бусурмене! Я вбиваюсь, мучусь, а йому байдуже: і дома цілий день нема! Він десь тепер сидить з Софією обнявшись! Щобже ти удавився! Бодай тобі добра не було, як ти водив мене цілий рік, а тепер насміявся наді мною! Ну, не я буду, коли чимнебудь і тобі не віддячу... а не я, то Бог тебе накаже за твою неправду до мене!... Боже мій! Щайже смуток, який жаль у душу западає... От-от старости прийдуть! Старости? Від нелюба, від Степана... А! Ні — не pomoже! Не буду мучиться, не буду, не діждеш! Буду кепкувать над тобою, сміяться! Бо-

же, Боже, дай мені силу, дай мені сміх і радість, поможи мені помститись над моїм ворогом! Цілий рік була щаслива, пригорталася до нього, слухала, як билось у нього серце в грудях... О, на щож я згадую? На що? Щоб більше мучиться?... Тьфу, тьфу! На все, що було! А як божився!... Пекольна твоя душа, тепер божишся Софії... Мерщій, мерщійби старости!... весілля!... Щоб Гнат бачив, що я весела й не журюсь! Я вже тебе забула, ненавиджу, ти мені осуружний, ти вийняв сам з грудей моїх те серце, що тебе любило, — тепер тут пусто, а в пустці місце знайдеться й Степанови... *(Пішла в хату).*

Я в а XII.

З права виходять 1 і 2 дівчина.

1-а дівчина. Иди хутче, лізеш.

2-а дівчина. Та стривай, я вже втомилась. Чого ти так женешся?

1-а дівчина. Та як же? У мене від цікавості аж дух захоплює! Степан свата Варку, — і не дурний! Наче не зна, що вони любляться з Гнатом!... Мені, сестро, і жаль Степана, і рада я буду подивиться на нього, як він вилізе з хати, підгорнуши хвоста, мов та собака, що піймалась на шкоді та покуштувала доброго дрючка! Нехай не лізе — хиба мало дівчат!... І він тудиж до Варки! Сховаймося, — бо вже либонь ідуть. Тільки старости в хату, а ми під вікно. *(Ховаються за хату).*

Я в а XIII.

З права виходить Степан і 1-й та 2-й старости.

Староста 1-й. Ну, тепер понюхать, понюхать тай Боже поможи! *(Шукає за халявою).* Отак, нема!

Староста 2-й. Що там?

Староста 1-й. Захипався і ріжок з табакою забув дома.

Староста 2-й. Та ну його, хиба ти не обійдешся й години без тієї погані?

Староста 1-й. Не можу довго сидіть, як не нюхаю: зараз серджусь і до всіх чіпляюсь... Я й у ночі нюхаю, прокинувся і нюхаю, а не понюхаю — не засну! Побіжи, Степане, візьми на столі ріжок. *(Степан пішов)*.

Староста 2-й. Чорт-батька-зна, що вигадав — нюхать. Вже далеко краще — курить. А то набє того носа табакою так, що й говорить не може... ще й вишнівка... тьфу!

Староста 1-й. Привик. Я тільки після сповіди не нюхаю та в страшну п'ятницю... і не повіриш: хоч на горищі сиди, так і порива ляяться, аж за серце смокче... прямо, сумно! Так і кортить, так і кортить... Якже потягну добру пучку — зараз повеселію... Проста табака вже й не бере: ніс заляга, тепера порадили мішати у табаку товченого скла.

Староста 2-й. Скла?! Ото! Для чого?

Староста 1-й. Щоб продирало у носі; а то, як забеться ніс, то треба ходити, роззявивши рота, бо носом вже не дихнеш.

Староста 2-й. Та кинь його к бісу, а то ще задавить. *(Степан приносить ріжок)*.

Староста 1-й *(нюхає)*. Однаково умирать!... Чудний ти: для чого тоді й ніс Бог дав, коли не нюхать?... Мене аж жаль бере, як гляну на твого носа: така чудесна посудина і так даремно пустує. Якби мені такий ніс, як у тебе, то яб нічого й не хотів.

Староста 2-й. Якийже у мене ніс, що ти з посудою його рівняєш? Щож то у мене ніс — як мазниця, чи що?... Якби ти мені не кум, то я вилаявби тебе, як останню свиню.

Староста 1-й. Та не сердься, куме: хіба ти винен, що тобі такого носа вчеплено?

Староста 2-й. Отже ти мене роздратуєш і я не піду з тобою за старосту! Єй-Богу, вернуся до дому.

Степан. Та Господь з вами! Ви за носа посваритесь, а яж чим винен? Ідіть, ради Бога, бо ще й поснуть у хаті, поки зберемося!

Староста 2-й. Нехай не вигадусь...

Староста 1-й. Іди, йди — я вже не буду. Ти, бачу, жартів не знаєш.

Староста 2-й (*йде в хату*). Гарні жарти! Ще посудою продражняти.

Староста 1-й (*нюхає*). Ніс — як галанський огірок, а він ще й сердиться... (*Пішов у хату*).

Степан (*один*). Пішли. Слава Богу! (*Дівчата 1-а і 2-а виходять зза хати*). Хтось вже й визира! Не люблю, страх, цікавих людей... У хату, кажуть, іти не можна, поки не покликають, а на дворі стовбичить якомсь чудно. Піду, постою в сінях поки що. (*Пішов; 1-а й 2-а дівчина виходять*).

Я в а ХІV.

1-а й 2-а дівчина.

1-а дівчина. Чи ти бачила? Уже пішов у хату! Виходить, Варка дає за нього рушники? Це так!...

2-а дівчина (*підходить до вікна*). Ні, Степана в хаті ще не видно. Хтож то пішов? Тож він либонь.

1-а дівчина. Пусти, ще я загляну. (*За лаштунками парубки співають і підходять все ближче*).

2-а дівчина. Парубки йдуть. Чула, що казали? Будуть свистіть і тюкати на Степана... от бідний!...

П а р у б к и.

Та жила собі та удівонька.

Та на край села.

Мала собі та удівонька

Сина сокола!

І т. д.

(Пісня співається не гучно. Дівчата одна другу відтягають від вікна й заглядають. Прибігають з правого боку ще дівчата, теж заглядають у вікно. Сміх. Пісня стихає).

1-а дівчина (*сплеснувши руками*). Ох, ненько! Подала, подала рушники! От тобі й Степан!

2-а дівчина (*відтіває її*). Ні! Брешеш! Стривай, ще я гляну. Так і є! Степан увійшов. Здоровий та рябий! Деж він був?...

1-а дівчина (*залядає через плечі*). А якже тепер Гнат?

Я в а Х V.

Входять Гнат, Омелько, Демян і парубки.

Гнат. Диви! І справді тут сватання.

Демян. Яж тобі казав.

Гнат. Глядїтьже, братці, пропустимо старостів, а Степана оточимо й будемо править могорич!

Демян. Могорич? Ха, ха, ха! От чудасія! Він гарбуза винесе, та ще й могорич! Ну й видумав!

Омелько. Ми з Харитоном будемо свистіть, що є духу!

Демян. А ми з Петром тюкать, а ви всі регочіть.

Гнат. Тільки не зразу — цур не вискакувать попереду, то вже після, як він сам скаже, що гарбуза зів! Стривайте, я подивлюся, що там діється. (*Підходить до вікна*). Пропустіть! (*Його пропускають, він залядає у вікно*).

Демян. Щось довго копаються старости.

Гнат (*відскакує від вікна*). Зрадила!... Так ти обмянувала, сміялася наді мною!... О, гадюче ехидне кодло — не діждешже й ти празникувать весіллям свою зраду: я тобі зараз голову розібю. (*Витягає з тину кілок і кидається в хату*).

Демян (*придержує його*). Що там? Чи ти не сказився?

Гнат. Пусті! Я убю її, я спалю її хату... я... (*Омелько теж держить його*).

Демян. Та угамуйся, божевільний! Ти не тямиш, що кажеш! Що ти там побачив таке страшне?

Гнат. Старости вже рушниками перевязані, а вона стоїть, усміхається, наче вік Степана кохала, ждала й рада, що діждалась... Пустіть, я її задавлю анахтему!

Омелько. Опамятайся! Сам же ти відцурався від неї, чогож тепер іритуєшся? І не сором тобі? Чого ти хочеш? Присилувать Варку, щоб тебе любила?

Гнат. Ні... Я сам не знаю! За серце ухватило!... Не сподівався, щоб так сталось!... (*Кидає палицю*). Пустіть, про-

ходить. І дурнийже я, і навіженний справді: посваривсь, відцурався і знов лізу!... Тьфу!... Не діждеш ти, щоб я так за тобою убивався і сам себе на страту вів!... Бачу тепер, як ти любиш: хто перший посватав, за того й рушники подав! Ходім, хлопці, у шинок: з мене могорич, — я просватав Варку за Степана. *(Співає, гурт підхоплює. Дівчата відтягають одна другу від вікна).*

Коло млина, коло броду (двічі).
Пють голуби, чисту воду.
Вони пили, буркотіли (двічі).
Ізнялися, полетіли.

Всі виходять.

Завіса.

ДІЯ ТРЕТЯ.

У Гната в хаті.

Яку хвилину нема нікого на сцені.

Ява I.

Входить Варка, а потім Софія.

Варка. Нема нікого! Деж вони? Воркують десь, за-кохані, щасливі...

Софія *(вбігає)*. Варка. Здрастуй! Я забігла до Параски, трошки посиділа, коли дивлюсь — хтось пішов до нас. Я й не пізнала тебе. Сідай, сестро.

Варка *(зітхнувши)*. Спасибі.

Софія. Бідненька! Ти, мабуть, скучаєш дуже за Степаном?

Варка. Деж там, ні! Боже, як важко! Тількиж місяць прожили, тільки щастя усміхнулось, та й знов нахмарило.

Софія. Хиба ти, сестро, не знала, що йому у москалі треба йти?

Варка. Не знала.

Софія. Чомже було людей не роспитать? Так хутко все скоїлось: не вспіли ми з Гнатом побраться, як твого Степана узяли.

Варка. Хтож сподівався, що так станеться. Він один, думала — одиночок не беруть.

Софія. Кажуть, якби у нього мати була, як от у Гната, або хоч баба стара, то не взялиб...

Варка. Таке вже моє щастя. Та біда знайде, хоч і в піч замажся.

Софія. Правда. Божа воля. А ти не тужи, Варко, може він скоро повернеться: другі через рік вертаються.

Варка. Де вже там! Мені все не так, як людям... А ти, Софіє, щаслива?

Софія. Щаслива, сестро, така щаслива, що не знаю, як і сказати!

Варка. Не бє тебе Гнат?

Софія. І не лаялися ще.

Варка. В два місяці другі разів три побються. Виходить, Гнат тебе любить?

Софія. І любить і жаліє, спасибі йому. Знаєш, сестро, мені все здається, що я дівчина; а як гляну, що й Гнат біля мене, та нагадаю, що ми чоловік і жінка — аж почервонію, ей-Богу!

Варка *(на бік)*. У! Задавилаб тебе! *(До Софії)*. А знаєш, чого я до тебе зайшла? Дай мені решета великого.

Софія. Добре. Посидь же трохи у мене.

Варка. Ніколи. Треба жито віднести у млин, у мене нема кому — я сама.

Софія. Стривай же, я зараз принесу — воно, здається, у коморі. *(Виходить)*.

Я в а П.

Варка *(одна)*. Щаслива!... Поки Степан був дома, а Гнат ще не женився — і я була щаслива! Щаслива була

тим, що в віці Гнатові сміялась, а він лютував і ревнував мене до чоловіка! Я празникувала!... Виряджусь, вийду з Степаном і дражню, бувало, Гната. О, як любо кепкувать над ворогом!... Тепер хвортуна повернулась другим боком: Степана мого взяли у москалі в той самий день, як Гнат женився з Софією, а я зісталася одна і знов виплила на верх люта мука: я ревную Гната до Софії. Здається мені, що я ненавиджу Гната, а серце кровю обливається, що він живе з другою! О, чогоб я не зробила, щоб тільки Гната причарувать до себе! Я й на погибель готова, мені тепер однаково! Не вянуть же мені, не сушить своєї краси, поки Степан повернеться!...

Я в а ІІІ.

Входить Софія з решетом.

Софія *(дає решето)*. Тиб заходила частійше, всеб не так скучала.

Варка. Спасибі тобі, сестро, за добре слово. Прощай тимчасом. *(Пішла)*.

Софія. Иди здорова. *(Одна)*. Відна Варка, як мені її жаль. Яб умерла від горя, якби мого Гната тепер у москалі взяли. Деж це Гнат? Вийде кудинебудь на часок, а мені зараз скучно без нього робиться. Стривай, щось мені треба зробити... Ага... *(Дістає з скрині скатерку і накриває стіл)*. Колиб татко до нас мерщій перебрались. Отоді я буду зовсім щаслива. Батько куплять нам пару бичків і корову мені куплять....

Я в а ІV.

Входить Ганна.

Ганна. Ще й досі возишся? Я думала, що ти вже й піч помазала.

Софія. Я мамо, миттю справлюсь. *(Хутко пішла)*.

Ганна *(одна)*. Швидка на речах! А яка з тебе робітниця? Пожила біля татка в городі, чайку попила, а теперби

тільки ніжилась. Ще й старий сюди притириться. Потрібний він тут, як п'яте колесо до воза. Лишній рот. Та у мене не довго. Поки ще спустатиму яке время, а там і насяду. Їм тільки змовчи, то й лапки покладуть, тоді сама працюю, гнися, а невісточка буде вилежуватися. Чорта пухлого! Я й сама була невісткою, мене не милували: аж шкура трішала — робила, будеш і ти робить... я й на татка твого не подивлюся.

Я в а V.

Входить Гнат.

Ганна. Де це ти був?

Гнат. Помагав Семенови бики вчить.

Ганна. Крашеб тин полагодив та рів окопав, а то усунувся зовсім.

Гнат (*запалює цигарку й пускає дим у комин*). Поспію. Треба допомогти другому, то й тобі допоможуть. Софійн батько сьогодні й нам бики прижене, от Семен і мені pomoже.

Ганна. Чи старий і справді тут буде жить?

Гнат. А що?

Ганна. Ще й пита! На біса нам дармоїд здався

Гнат. Багато там старий чоловік зість.

Ганна. Ого! Він за двох зість — старі москалі їдять, як з немочі, а не зробить і за малу дитину.

Гнат. Требаж йому десь притулок мати, деж його дінеш?

Ганна. Нехай у благодільню йде.

Гнат. А якби вас у благодільню відвезти?

Ганна. Бач, якого пса вигодувала! Матір рідну міняє на жінчиного батька. Може ще є стара баба у Софії, то й туб прийняв? Багатир, сказано!

Гнат. Що з вами сталось, мамо? Коли не зі мною сваритесь, то на Софію гримаєте.

Ганна. А хтож вас навчить? Якби не старі люде, то виб і за роботу не брались... Гримаю!... Шож ти мені звелиш руки у твоєї жінки цілувать, або хвалити тебе, що дармоїда приймаєш у хату?

Гнат. Та колиж, бачите, наобісіє слухати — після цієї знов цієї!

Ганна. Мати наобісіла? Добре! Треба й собі йти у прийми десь. *(Іде з хати)*, Діждалась таки свого — рідний син виганяє... *(Вийшла)*.

Гнат *(один)*. От і розбери! Любила мене мати, пестила, прямо — як з писаною торбою носилася. Мені здавалось, що кращої, добрійшої матери, як моя, й на світі нема, а от женився — мов відрізало. Особливо мене пече-ріже, як вона починає до Софії чіпляться! Ну й як тут витерпіть, щоб часом лихого слова на сказати? Ще, спасибі, Софія змовчує, а то гріха й не обібравсяб. Ось і Софія. Стривай — злякаю. *(Притулюється до стіни)*.

Ява VI.

Входить Софія з клунком, кладе його біля печі. Не бачить Гната.

Гнат. Здорова була, чорнява;

Софія *(кинулась)*. Ох! *(Побачила Гната)*. Гнат! *(Підбігає і бе його шуткома потихеньки)*. Ось тобі — чорнява!... злякав... *(Обнімає і цілує)*. Де був, вражий сину? Я трошки утомилась. Сядемо. *(Сіли на лаві рядом)*. Дивись, як гарненько я прибрала, от зараз піч вимажу й розмалюю її ріжними квітками й півниками. Побачиш, як гарно буде! У мене є жовто-гаряча глина і синька! А матері не бачив? *(Гнат її обнімає)*. О, ти мій милий! Чи й тобі так весело зі мною, як мені з тобою? Чогож ти мовчиш? Говори, смійся, шуткуй!

Гнат. Постривай ти, щебетухо! Не даєш мені й слова вимовить, сама балакаєш та й дивуєшся, що я мовчу... Сьогодні батько будуть.

Софія. Хто тобі сказав?

Гнат. Охрім приїхав з города. Він кіньми й обігнав батька. Батько женуть пару биків і корову.

Софія. Корову? От я рада! А якої масти?

Гнат. Не питав. Дарованому коневі в зуби не дивляться.

Софія. Колиб сіру. Я терпіть не можу рижих. От ми й хазяїни з тобою! Правда? А як розбагатіємо, зберемо грошей, то купимо коней пару. Правда? Ти любиш коней? Я люблю. Волами довго їхать, а кіньми тільки ньокнув і в городі.

Гнат. О, ти мій соловієчку, щебетунчику! *(Пустують — обнимає її і цілує).*

Софія. Гнате! вгадай, що я тобі скажу? Ні, не вгадаєш. *(Шепче на ухо).*

Гнат. Ну?! А ти по чім знаєш?

Софія. Я питала Параску, чого воно *(шепче на ухо)*. А вона й сказала. *(Опускає очі соромливо).*

Гнат. Глядиж, щоб син був!

Софія *(бє його)*. От тобі, от тобі! Бач який противний! Я йому на вухо, а він так і вивіз голосно.

Гнат. Ха, ха, ха! Хиба не однаково? *(Цілує)*. Так глядиж...

Ява VII.

Входить Ганна.

Ганна. Ще не націлувались? Пора вже й за роботу браться!

Софія. Я, мамо, все зробила, — дивіться!

Ганна. А піч, а просо треба зтовкти.

Софія. Піч зараз розмалюю...

Гнат. А просо я й сам стовчу.

Ганна. Балуй, балуй! Може й піч сам помажеш?

Гнат. А як і піч помажу, то що? *(Тимчасом Софія проворно розмішує глину й маже щіткою комин).*

Ганна. Мажи. Про мене, хоч і хліб міси, і обідать вари сам.

Софія. Не сердьтесь, мамо, на нього, то я винна. Я ні йому, ні вам — нічого не дам вробить біля хати, я все сама зроблю...

Ганна. Багато наробиш, як раз-у-раз будеш до чоловіка липнуть.

Софія. Та я не буду... От побачите, мамо, як я комин розмалюю.

Ганна. Ти краще позашпаровуй та черинь добре вивірняй, бо горшки перевертаються, а малювати не треба, то примха.

Гнат. Та нехай малює, — краще для ока, хіба воно вам завадить?

Ганна. Не можна вже матери й слова сказати твоїй жінці, наче я її зїм! Тьфу на твої речі — хоч у хаті не сиди. *(Пішла з хати).*

Ява VІІ.

Гнат і Софія.

Гнат. Гедзь матір укусив.

Софія. Не дратуй. Нехай собі. Я їм раз-у-раз змовчу, покорюсь, то вони й подобришають. Требаж їм показати, що вони старші. Аби ти, моє серденько, завсіди був до мене такий, як тепер, то мені нічого тоді не страшно... Дивись, я зараз півника намалюю. *(Гнат підходить до печі й дивиться).* Бач?

Гнат. Хіба це півник? Це — голуб!

Софія. Ну, голуб. Це ти, я тебе намалювала. Ти мій голуб? Еге!... А тут буде проти нього голубка — це я... А ось квіточки, я люблю квітки. Знаєш, я насію в городі рожі, маку, повняків, чорнобривців... Боже, як люблю усякі квітки, а ти любиш?

Гнат *(узяв стеблину з віника, вмочив у глину й маже Софію)*. Люблю.

Софія. Ой! Постійже, я тебе щіткою помажу. *(Хоче його помазати, Гнат ухиляється й вискакує в сїни)*. Хіба ти не вернешся. *(У двері балакає, а за дверима Гнат сміється)*. Стривай, стривай, смійся... ти будеш спати, то я тобі цілий ніс синькою обмажу — от гарний будеш, ха, ха, ха! Ну, йди вже, я не буду тепер мазати, ей-Богу, не буду! От противний, мабуть утік на двір. *(Відчиняє двері)*. Так і є — ха, ха, ха! Злякався. *(Малює)*. Боже, як гарно, коли любиш і тебе люблять, аж сльози від радощів навертаються! От татко порадуються за моє щастя! А вони боялися, радили йти заміж у городі за шевця! Візьму у татка грошей

і в неділю молебень відправлю: за Гната, за татка і... за матір, може буде добрійша. (*Співає*).

На городі нивка,
Кругом материнка,
Там дівчина жито жала,
Сама чорнобривка.

Жалаж вона, жала,
Стала спочивати
Ішов козак дорогою,
Став її питати.

Здоров, здоров, козаченьку,
Помагай-біг, женче;
Вонаж стала, відказала:
Здоров бувай, серце!

А вжеж тая слава
На все село стала,
Що дівчина козаченька
Серденьком назвала.

Г н а т (*відчиняє двері і підспіває послідні дві стрічки*).
Не будеш мазать?

Софія. Іди, іди!

Г н а т (*входить*). Ну, не пустуйже, я тобі щось гарне скажу... Батько женуть бички і корову, вже біля млина на тім боці.

Софія. Побіжимо йому на зустріч!

Г н а т. А хати нема на кого покинуть.

Софія. То ти оставайся, а я побіжу. (*Хутко витирає руки й біжить*).

Я в а ІХ.

Г н а т (*один*). Голубонька моя! Яка весела в неї вдача! Не дає мені й задуматься... Слава Богу, забув Варку! То, бувало, Варка із голови не виходила -- все перед очи-

ма стояла, а тепер байдуже... Недавно були в місті на роботі біля машини, до мене й не балакала, а з другими пуштувала та сміялась, як несамовита, а потім сіла в клуні та плакала тяжко так, що Боже мій... Я не витерпів, спитав — чого плаче, а вона глянула на мене, хутко витерла очі, нічого не сказала й побігла до роботи... Жаль її, завязала свій вік! І я таки винен... Ну, та вже тепер не вернеш...

Я в а Х.

Входить Варка.

Варка. Здрастуй, Гнате!

Гнат (*на бік*). Тьфу, аж серце шпигнуло. Здрастуй.

Варка. А Софія де?

Гнат. На що тобі?

Варка. Чого ти такий сердитий?

Гнат. Я? З якої речі?

Варка. Ти то знаєш. Голос сердитий! Візьми решето, віддаси Софії, я в неї позичала.

Гнат. Поклади. Одначе ти змарніла!

Варка. Тю! А Калинівський панич казав мені, що він кращої й не бачив.

Гнат. Познайомилася вже? Скоро.

Варка. Наймає до себе в горниці. Вже тричі приїздив.

Гнат. Щож ти — підеш? Степана забула?

Варка. Ох, де там забула! Я не така, як другі, не скоро забуваю. Сам кажеш, що змарніла... журюся...

Гнат. А до панича всеж таки наймешся?

Варка. Побачу. Тимчасом поїду в город, там роспитаю, де Степана діли, буду шукать його, а не знайду Степана...

Гнат. То знайдеш Івана?

Варка. А тож! Сохнуть не буду!

Гнат. На біса і в город їздить, і до панича найматься... Така молодиця тільки сліпого не приворожить. Тиб тут пошукала.

Варка. Я тут вже добре опеклася: й досі болить, ніяк загоїть не можу.

Гнат. Невже ще не забула?

Варка. Кого?

Гнат. Кого?... А ти про кого балакаєш?

Варка. Догадайся.

Гнат. Чорт тебе знає! Хиба тебе розбереш?

Варка. Ха-ха-ха! Прощай.

Гнат *(на бік)*. Сатана! *(До Варки)*. Стривай, чого тікаєш?

Варка *(зітхає)*. Боюся.

Гнат. Таківська! Когож ти боїшся?

Варка. Тебе.

Гнат *(наближається)*. Хиба я вовк? Я не зїм.

Варка. Так спалиш.

Гнат *(бере її за руку)*. І не зїм, і не спалю, а як пожартую, то ціла зістанешся.

Варка *(нахиляє голову)*. Я жартів не люблю, за жарти ти мене покинув.

Гнат. Ти сердишся? *(Варка мовчить і дивиться на Гната лукаво зпід лоба)*. Ну й клята Варка, яка ти гарна стала!

Варка. А дівкою була поганіща?... Тепер гарна, бо не твоя... Пам'ятаєш, що ти мені казав, як ми сиділи під вербою на Купайла?... Над річкою огонь горів... хлопці й дівчата гомоніли, перекликались, співали, теплий вітрець чуть подихав, а ти... схилився до мене... *(Вириває руку)*. Ох! Що я нагадала? Прощай! *(Гнат хватає її за руку)*. Пустити! що ти робиш?...

Гнат *(палко)*. Варко! *(Тягне її до себе)*.

Варка *(виривається)*. Приходи до мене!... Я сама. *(Вибігає)*.

Я в а ХІ.

Гнат *(один)*. Що це зі мною? Чи не одурів я?!... А очі, очі, як горіли в неї... Палка, каторжна, і гарна, як маків цвіт. Тьфу! Сатана в жіночому обличчі!... Бач, як за-

лізла знов у душу! Цур тобі, цур! Відсахнись від мене, пекельна маро!

Я в а XII.

Вбігає Софія, а потім входить Іван з мішком за плечима і з довгою палицею в руках.

Софія. Іди, іди, Гнаточку, подивися! Які бики, яка коровка гарненька, а під нею бичок: манюній, манюній... Що це з тобою? Ти такий блідий?

Гнат. Чогось голова заболіла і морозить, наче пропасниця...

Софія. Оце! Тільки що був здоровий... *(Бере пляшку з полиці)*. Стривай, я зараз тебе побризкаю свяченою водою — як рукою здіме. *(Бризкає)*.

Гнат *(обнімає її, і тулить до себе)*. Лікарко ти моя! дорога моя знахаречко! Ти мовою своєю доброю, веселою, ласкавою та серцем щирим — усяку хворість з мене виганяєш. Ходімже подивимся на нашу худобу. *(Входить Іван)*.

Іван. Здрастуйте вам, діточки, в хату! Живенькі, здоровенькі?

Гнат. Слава Богу! Як ви тату?

Іван. Та що я? Звісно, закарявів, як той сухар, що з глевкого хліба: бий об камінь — не розібеш... дигаю ще, тільки погано бачу. *(Софія помагає йому скинути мішок)*.

Гнат. Ну, яж піду подивлюся на худібку. Спасибі вам, тату: тепер і ми хазяїни. *(Пішов з хати)*.

Іван. Ні за що! Дай вам Бог на користь. *(Розперізується, скидає свиту й остається в куртці)*. Якже тобі живеться, дитино моя? *(Дивиться на неї)*. Повнійша стала, покращала. *(Цілує її)*.

Софія. Слава Богу, таточку, тільки вас не доставало. Тепер я вже й не знаю, чи буде така щаслива людина на світі, як я?

Іван *(розв'язує тимчасом мішок)*. А стара як? Не ляляла ще?

Софія *(сміється)*. Трошки... Та Гнат заступається.

Іван (*дістає з мішка бублики, в хустці ріжки і горіхи а окремо черевики*). Годи їй, дочко. Лиха свекруха — то найтяжча доля жіноча: все одно, що у москаля підхвельє.

Софія. Я й думку її вгадую.

Іван. Дай Боже, щоб усе було гоже. Наж тобі гостинця. (*Дає черевики*). А це ріжки і горіхи, а ось бублики. Ти, здається, любиш ріжки?

Софія. Я люблю солоденьке, ви мене привчили.

Я в а XIII.

Входить Ганна.

Іван. Здравстуй, свахо! Чи приймеш до хати?

Ганна (*на бік*). Чорт тобі рад! (*До Івана*). Вже коли прийшов, то не викинеш.

Іван (*на бік*). Добре витає! (*До Ганни*). От Бог привів і знову жить у селі. Тут родився, звідціля на службу пішов, тут женився і жінка тут умерла і сам кістки свої тут положу; а думав вже у городі вмерти; так от дочка в селі привикла... Ну, щож робить: вона у мене одна, для неї тільки й жив. Аби їй тут щастя, а мені однаково... Продав я в городі хату й оце купив їм дещо у хазяйство. Ти бачила, свахо, товар?

Ганна. Манячить там щось під повіткою... Не розгляділа — телята якісь, чи що?

Іван. Е, ні, не гань худоби! Бички гарненькі, хоч зараз у плуг, а коровка дійна. От підемо, подивимось. (*Виймає з мішка*). А це тобі гостинці.

Ганна (*розглядає*). Хустка! Темна... така, як я люблю — якраз угадав. Щож ти стоїш, сідай, свате — натовився, мабуть, добре. І ситчик гарненький, а по чому брав?

Іван. Копа з гривньою аршин. Божився крамар, що нелинюче, мий скільки хочеш...

Ганна. Спасибі, спасибі, що не забув старої... Може ти їсти хочеш? Та що й питати. Дочко, дай лиш татови попоїсти.

Іван. Стривай, не турбуйся. Я разом з вами повече-

ряю. Ходім лиш, подивимся на худобу. Чи похвалиш? (*Входить Гнат*).

Гнат. Чудесні бички, далеко кращі, ніж у Семена.

Ганна. Ходім, ходім, свате, ще й я подивлюся. (*Іван і Ганна вийшли*).

Софія. На тобі ріжка! Їдж. Я вже одного зїла. Солодкий, солодкий! А горіхів хочеш? На. Татко мені черевики купили. О! (*Вертить перед Гнатою*). Правда гарні? У неділю надіну до церкви.

Ява XIV.

Вбіає Варка.

Варка. Ой, голубчику-Гнате, йди мерщій, вирятуй мою телицю.

Софія. Що там?

Варка. Упала в рів, сестро, і застрягла...

Гнат. Хиба там нема кому вирятувать?

Варка. Нема ні душечки, тільки дід Хома... Іди-бо, а то заллється, пропаде скотина, вонаж у мене одна.

Софія. Чогож ти стоїш, Гнате? Іди мерщій, на шапку. Мерщійже, а то справді ще пропаде скотина.

Гнат. Ходім у двох.

Софія. Ну, вигатай! Бери його, сестро, тягни! (*Сміється*).

Варка (*бере Гната за руку, тягне*). Ходім!

Софія (*підпихає з заду*). Бач, який лінивий, всеб йому біля жінки киснуть. (*Випхавши за двері, стоїть на порозі*). Та вертайся мерщій, будем вечерять.

Завіса.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Біля Гнатової хати.

Я в а І.

Іван сидить і лагає чоботи, тихо співає пісню.

Ой ходить Іван понад лиман,
А за Іваном та його пан,
Чи ти, Іване, рибу ловиш,
Чи ти, Іване, перевозиш?

Чи воно темно, чи я вже зовсім осліп?! Шуляю, шуляю дратвою і не попаду... Може щетина загнуласть. (*Пробує на зубах*). Ні, рівна. Не бачу. Пора, пора вже... а колись бувало, у службі, ще на Капказі, при місяцю шив... Колись. А коли воно було?... Недавно, хе! літ 45 з лишнім... Охо-хох! І хліб на силу розжую, та й жувать його вже надоїло, а Господь смерти не дає.. Отак як почнеш нагадувать, що й на Капказі 25 років був, і вернувся, і женився, і жінка вмерла... Царство їй небесне, вічний покій!... Тільки рік і прожила... Дочку сам виняньчив, а тепер діждав і заміж віддять її. Чого, чого не бачив, чого не покуштував. (*Зітхає*). Давно живу, пора й честь знать!... Отже тільки нічого не нагадувать і отак у ранці, як скоро встанеш, вийти на подвіря до схід сонця — легенький вітрець повіває, квітки з садів пахнуть, пташки божі щебечуть на зустріч сонцю, — то здається, що тільки вперше бачиш таку красу, що тільки один день і живеш! Один день!... (*Співає*).

Ой мав я жінку Уляночку...

Я в а ІІ.

Гнат іде з вулиці до хати й сідає на присьбі. Зітхає.

І в а н. Чого ти, Гнате, так тяжко зітхаєш?

Гнат. Хто? я?... Так собі. Чогож мені зітхать?...
А мати дома?

Іван. Пішла до Богунки позиваться за курку.

Гнат. І не надоїсть, Господи, цілий день з людьми
гризтися! Мабуть, Софії нема?

Іван. Еге. Ти вгадав: Софії не було, чіплялася до мене,
та я мовчав, вона й пішла.

Гнат. А Софія вернулась?

Іван. Вернулась. Там з Варкою у хаті.

Гнат (*встає на бік*). З Варкою?! Усього заколотило,
мов у пропасниці! Піду кудинебудь, щоб її не бачить, щоб
не починила чого...

Софія (*з хати*). Гнате, Гнате! Іди сюди! Ми тобі
скажемо щось смішне! (*У хаті Варка й Софія регочуть*).

Варка (*з сміхом*). Будеш жаліть, що не чув.

Гнат. Я не цікавий! (*Про себе*) Мені не до сміху, а
їй байдуже — і сорому нема.

Я в а Ш.

З хати виходить Варка, а потім Софія.

Варка (*у хату*). Ідиж мерщій, сестро. (*До Гната тихо*).
Чого не вийшов?... Я ждала до півночі. Виходь сьогодні —
я знову буду в леваді.

Софія (*сміючись, виходить з хати*). Ну й дурний, ну
й дурний! І як він не догадався?

Гнат. Хто?

Варка. Не розкажуй, не розкажуй — він не цікавий.

Софія. Та чуєш, що вчера Варка зробила у панів на
току...

Гнат. Що?

Софія. Піддурила Микиту, щоб той уліз у четвертний
мішок — зважитьби то, скільки в йому пуд. (*Сміється*).

Гнат. Пройда, — ну?

Варка. Він уліз, а я завязала його гарненько у мішку,
а хлопці взяли мішок з Микитою, підняли його та й
повісили на терези. І так він висів у мішку аж до сніданку,
а ми всі реготали...

Гнат. Добра робота!... А прикажчикже що?

Варка. Його не було, а панич сам сміявся, аж чався! Микита ворушиться у мішку, наче здоровенний кіт, та сопе і щось балака, а за реготом не розбереш! А якби ти бачила тєстро, який він виліз із мішка, то тиб боки порвала: червоний, упрів, аж мокрий, волосся йому прилипло до виду, та так і кинувся до мене — хотів, клятий, бить, та хлопці не дали.

Гнат. Жаль.

Іван. Нема до вас доброго підхвєбеля!

Варка. Ет! Якби на вас, то й не сміявсяб ніколи... Ходім, Софіє, проведеш мене трохи, я тобі розкажу ще одну оказію, — при всіх розказувать не можна.

Гнат. Гарна мабуть...

Варка. А кортить? Ха-ха-ха! Ходім! *(Пішли. Гнат сідає на присьбі й схилляє голову на руки).*

Іван. Чистий обіясник, вража молодиця! Мабуть годі, зовсім не видко, разів пять колов шилом у одне місце, а щетини не протягну. *(Бере стілець, щобіт та инше й несе в хату).*

Ява IV.

Гнат *(один)*. Ох! Болить душа! Зовсім було забув Варку, і знов якась нечиста сила до неї в хату завела!... Обвела мою шию рукою, пригнулась — і досі чую, яким теплом тоді від неї віяло — поцілувала... пошептала і причарувала мене знов до себе і я ошалів, ошалів... забув, що я жонатий, і не тямлю, як і спокусився!... А після того місця не знайду: запалила мій спокій, розірвала на двоє душу!... У мене тепер дві душі й обидві болять, ниють, щемлять... Одну хвилину мені жаль Софії і сором їсть очі, а другу... другу — вся душа, всі думки — у Варки! Я жалію Софію, я їй присягав у церкві... Я хочу забудь Варку — і не можу. Цілую Софію — Варка перед очима! Не бачу її — здається, жінку люблю; побачу, почую голос — забуду все і знов одурію.

Я в а V.

Софія і Гнат.

Софія. Ну й гарна, ну й весела вража Варка.

Гнат. Що там вона тобі розказувала?

Софія. Чого ти наче все сердишся?

Гнат. У мене болить тут, під грудьми, може через те й забалакав так.

Софія. Під грудьми, кажеш, болить? Чи не підірвався ти?

Гнат (*нетерпляче*). А-а!... Не знаю! Що вона казала?

Софія. Хто?

Гнат. Варка!

Софія. Та нехай вона тямиться, чого ти кричиш? Казала, що панич наш до неї залицяється.

Гнат. Фойда!... (*Стогне*).

Софія. Що тобі, серденько, таке? Може пристріт? Я побіжу, верну Варку, вона вміє шептати, її баба покійна навчила.

Гнат (*на бік*). Знаю, як вона шепче! (*До Софії*). Не треба. Я піду до Цимбала краще. (*З хати виходить Іван*).

Софія. Гнат нездужа, тату.

Іван. Щож тобі?

Гнат. Нудно.

Іван. Нудно? Пострівай, я зараз пошукаю — там десь у мене було зілля, ще з Капказу. Тільки посмокчи — усяка хвороба пройде. (*Пішов у хату*).

Гнат (*на бік*). Не допоможе мені те зілля... (*До Софії*). Сядь біля мене.

Софія (*радісно*). Серденько! (*Сідає*). Якби ти знав, як мені тяжко через те, що ти такий сумний ходиш, усе сердишся чогось, не пригортаєшся вже до мене! Я й сама захворюю.

Гнат. Я не серджусь — я нездужаю... А не пригортаюсь, бо мати раз-у-раз докоря, що ми тільки цілуємся.

Софія. Гнате! Тепер матері нема... (*Гнат її цілує*). От мені й весело! Як ти мовчиш, то я тебе боюсь; і важко мені, і плакати хочеться, і робота пада з рук, блукаю, мов шалена, а як... (*Входить Іван*).

І в а н. Зілля не знайшов, загубилось. А от знайшов перець. Тут три-дев'ять перчин. Хоч ковтни цілі, хоч розжуй та ковтни — допоможе, тільки не загуби якого зерняти.

Г н а т. Та ну його, тату: перець не допоможе. Я краще піду до Цимбала, може він що дасть.

І в а н. Та ковтни, ковтни — воно не завадить. На.

С о ф і я. Від нього ще гірше пектиме.

І в а н. Що ти тямиш! Це мені ще на Капказі один верменин дав, він на Афонській горі дістав. Ковтни — побачиш.

Г н а т. *(бере)*. Ковтну, щоб відчипився. *(Ковтає)*.

І в а н. Глядиж, щоб не впало яке зерня. Ну, що?

Г н а т. Не проскочило... позастрягало.

І в а н. Принеси, Софіє, води. *(Софія пішла)*. Дуже помага, від всякої хвороби помага. Було оце чи живіт заболить, чи так коло серця чого закрутить або морозить іноді походом — візьмеш три-дев'ять. *(Софія виносить воду)*. Запий. Навхрест запий.

Г н а т. Та вже проскочило.

І в а н. Нічого, а ти таки запий, навхрест... отак, отак!... Ну, а що?

Г н а т. Нудить.

І в а н. Нудить? Дивно! А мені відразу помага.

С о ф і я. Я боюся, щоб ти ще гірше не захворів! Іди, Гнаточку, поки ще не зовсім смеркло, до Цимбала, а то пізнійше не застанеш. Тільки не барись.

Г н а т. Та хто його знає, як скоро справишся... може й заночувать там прийдеться. *(Иде)*.

С о ф і я. Ото, вигадав! *(Гнат пішов)*. І що в нього таке, тату? Я боюсь...

І в а н. Може що зів. Понудить та й пройде, чого там бояться. Воно й від перцю пройде, тільки треба подождать.

Г о л о с Г а н н и *(за сценою)*. Матері твоїй чорт, твоя й мати така!

С о ф і я. О! Мати обізвались... Я піду в хату, а то наскочить, то зараз і вилає.

Г о л о с Г а н н и. Тай я тобі й подарую, будеш бачить!

С о ф і я. З ким це?

Іван. З Богункою. Іди, справді, та лягай Мене хоч і лягатиме, то байдуже, я ще її й подражню трохи.

Софія. Цур їй — не зачіпайте. *(Пішла в хату).*

Іван. Е, ні! Вона як утомиться лайкою, то тоді вже тільки сопе. *(Показується Ганна).*

Ява VI.

Іван і Ганна.

Ганна *(часто повертається в той бік відкіля вийшла).* Взяла личко, віддай ремінець! Я тебе буду позивать цілий рік. Багатирська жінка, кудиж пак! Чорт не видав! Вона дума, як її чоловік був старостою, то можна вже й чужих курей красти. Ще й коверзує! Взяла курку — віддай гуску, от що! Не буде по твоєму не буде! Я тобі не Явдоха, — Ганна свого докаже... От тобі ще на придачу. *(Дає дулю).*

Іван. Так її, так!

Ганна. А тобі чого треба? Що ти мені — ляяться заборониш?

Іван. Ні, я вийшов подивиться: думав — рукопашна буде, в очіпки!

Ганна. Іди краще кашлять на піч! Беззубий шкарбан! Одного зуба маєш, та й того скалиш.

Іван. Отакої! І мені жаль курки — а котру пак курку вона взяла?

Ганна. Саму кращу: там — як цесарочка.

Іван. Отака курочка була в роті...

Ганна. В чіім роті?

Іван. У нашій роті, ще як служив на Капказі.

Ганна. Тьфу!

Іван. Ти не плюй, а ось послухай, які на Капказі кури...

Ганна. Та ну тебе к бісу з тим Капказом, ти вже надоїв мені ним! І носитья з своїм Капказом, як дурень з ступою. Чого ти притисся сюди? Перебив мені ляяться; тільки що почала так гарно ляять, а він і перебив, тепер у мене аж в середині труситься.

Іван. Та буде вже — угамуйся! І курка того не варт, щоб за нею так убивається.

Ганна. Не варт?! Отже ти мене розпалиш і я тебе виштапую на всі боки! Курка не варт? Ач, який багатир! А курка яйце знесе, а з яйця курята, а курята он у городі трицять копійок пара. Не варт? Тобі, мабуть, і виляяться важко! *(За сценою чути гомін далеко)*. О! Чуєш? чуєш? Ото вона знов пащекує щось на мене! Не видержу, ей-Богу, не видержу! Піду долаюсь, бо й не засну! *(Іде хутко і кричить — кілька слів на сцені, а потім і за сценою)*. Хто? Хто? Я? у тебе горстку конопель узяла? Брешеш, бодай тебе трасця взяла, як я брала — то кума Явдоха взяла, і Олена бачила! А як ти позаторік у мене картоплі викопала цілу миску, то я ще тебе за це не позивала. Що? Я? Хиба я така, як ти? Ти ще дівкою... *(Голос зникає)*.

Ява VII.

Іван *(один)*. Отакий у нас був підхвებель на Кавказі. Як причіпиться, то тільки стоїш та слухаєш, а він тобі нагада й позаторішне! А не дай Бог, перебють йому, покличуть до ротного — ще гірше! Оце вернеться не скоро, вже й забудеш, заснеш, а він зараз розколотить тебе і таки долає.. Одначе, мені здається, що від Ганни і він би втік! На що вже я терплячий, а хотів тікати, та ще потерплю — жаль дочки. Так, мабуть, на роду написано: коли не один, то другий підхвებель виварює воду.. *(Пішов у хату)*.

Ява VIII.

Входить Варка, тихо озиряється.

Варка *(одна)*. Знов нема Гната!... Чогож він не виходить?... Вчора прождала вечір у леваді, як на голках: вітер шерхне листом, або пташка з просоння крилом порсне, а в мене серце забється і душа заміра — думаю, бін, а його нема... Вернулась до дому мов у ступі зтовчена і дома не спала... до світа... ждала, чи не прийде. Миш гризне, а

мені здається — підійшов. Схоплюсь, ноги й руки дріжать, до вікна... нема... і не було!.. Сама сьогодні його звала... жду знову, горю вся як у вогні, а його нема.. Ох! нещаслива моя доля: ні молодиця, ні вдова! На щож спізнала я ті хвили пекучого кохання? Кращеб дівкою зісталась, легче мені булоб!.. Ой! Хтось іде.. Він. Гнат! Звідкіляж це? Чи не був у мене дома? Притаюсь. (*Ховається за куцем*).

Я в а ІХ.

Гнат іде до хати, а потім Варка.

Гнат. Тепер не страшно! Ну, Цимбал! Зашив у ганчірочку якесь зілля, почепив мені сам на шию, і як подув на вид, то наче щось зсунулося з мене і так мені легко стало, мов на світ народився.

Варка (*тихо підходить*). Гнате!..

Гнат. Варка?!

Варка. Я, мій голубчику. Ждала тебе — не йдеш, скучила і прийшла сама. (*Кладе на нього руку*). Чогож ти не виходиш?

Гнат. Дай мені спокій.

Варка. Ти чогось, мабуть, розгнівався на мене?

Гнат. Чого мені на тебе гнівається..

Варка. А коли не гніваєшся, то гляньже на мене, глянь мені в вічі, глянь так, щоб серце вянуло від погляду.

Гнат. Чого тобі треба?

Варка. Тебе мій Гнаточку. Чогож ти такий знов чудний?

Гнат. Я.. спати хочу.

Варка. Ха, ха! Брешеш ти! Ти чогось слюни розпустив, як баба Горпина, що пасе панських индикат! Ха, ха! — спать він хоче... (*Шепче*). Ну, ходім.

Гнат. Відійди від мене, не чаруй мене, не допоможе...

Варка. Що з тобою?! Ти жураєшся мене?..

Гнат. Варко! Не топи моєї і своєї душі — гріх.

Варка. А дурний, а божевільний! Якогож ти ще гріха боїшся, коли вже грішний! Ти дивись на мене! Любила

тебе дівкою до загину і тепер любить не перестала, і в пекло піду за тебе — мені не страшно.

Гнат. А Софія.

Варка. Вона тобі чужа, ти не її, а мене любиш!

Гнат. Нехай тебе чорт любить!

Варка. Та чорт же й любить! (*Обнімає його й цілує*).
Оцей, оцей, оцей!

Гнат (*Гнат тремтить і говорить після кожного поцілунку*). Варко... Варко... Варко... Я присягав Софії.

Варка. Я твоя суждена, а не Софія! Ти мені раніш присягав, ти сказився тоді, віддав мене Степанові. Візьмиж мене тепер, поки нема Степана, і випий з мене кров мою! Гнате! Кров мою випий з мене тепер, тепер, поки я вільна, а Степан вернеться... тоді... годі вже! буде нам мука — вічна розлука.

Гнат. Вічна розлука... (*Без сили опускає руки*).

Варка. Чуєш, чуєш? Пригорнись сюди, до мого серця... Слухай, як воно лютує, кипить, мало не вискочить! На щож марно тратить час. Може Степан і завтра прийде... (*Гнат тяжко й глибоко зігхає*). Мовчиш? Цураєшся? (*Відпихає його від себе*). Сляканий! Дурень! Солом'яний дід!... Прощай, будеш ти бігати за мною, будеш шукати, як перше, та не знайдеш! Прощай. (*Іде*).

Гнат (*мов просипається*). Варко! (*Доганяє її*).

Варка. Чого?

Гнат. Постривай! (*Хватає її за руку*).

Варка. Геть від мене! Не підступай!... Ти й вимучив мене — чого тобі треба? Я через тебе тут кисну, через тебе не нанялась до Калинівського панича, через тебе пропадаю, сохну, вяну! Я з ума зйду! А ти слини тільки пускаєш!... Прощай!

Гнат (*придержує її*). Варко!

Варка. Не зачіпай мене!

Гнат. Стривай, кудиж ти?

Варка. Завтра чуть світ піду в Калинівку.

Гнат. В Калинівку?! І наймешся до панича в горниці?

Варка. Наймусь. А тобі яке діло?

Гнат (*скипів*). Як яке?

Варка. Ха-ха-ха! Який сердитий! У тебе жінка є, а я

вільна пташка, поки Степан не вернеться: що захочу, те й зроблю — ніхто мені не заборонить, а вернеться Степан — і на поріг нікого не пушу!

Гнат. Так ти підеш?

Варка. А тож.

Гнат. Не йди!...

Варка. Ха-ха-ха! Щож ти мені зробиш? Заборониш?... Відчипись, кажу! Піду — куди схочу! Піду в город: і там є кращі й розумніші від тебе.

Гнат. Не йди, кажу! Бо я тебе й під землею знайду і убу, як собаку!

Варка (*ласкаво*). Божевільний! Єй-Богу, божевільний. Ти сам не знаєш, чого хочеш. І цураєшся мене, і не пускаєш.

Гнат. Не можу я від тебе відцуратись, нема у мене сили — і зілля не помага. Ти мене причарувала навіки. Як підеш відціля — хробаки сточать моє серце... Я тебе скрізь знайду... Я тебе й себе занашу, — не йди.

Варка. Чогож ти мучишся, чого нудишся? Скажеш!... Я тебе не покину, я не піду нікуди відціля без тебе, а з тобою піду, куди ти схочеш, куди звелиш! Утечемо, утечемо на край світа, щоб тільки сонце знало, де ми будемо жити. У двох ми будемо скрізь щасливі... Утечемо! Сьогодні, зараз...

Гнат. На, бери мене, всього бери, муч мене, тільки не йди нікуди, щоб я тебе хоч бачив що дня, хоч здалеку, або дай мені такого зілля, щоб я забув тебе.

Варка. Такого зілля нема на світі. Тиж мій... на віки мій... (*Обнимає його*).

Завіса.

ДІЯ П'ЯТА.

У Гната в хаті.

Ява I.

Ганна (*одна*). Кудиж це Гната занесло — й досі нема? А та певне побігла відшукувати його! Шукай, шукай —

знайдеш, як-раз! Він від тебе тіка, як чорт від ладану бо ти тільки плакати умієш. Спарувався!... Колиб мені старого чорта здихаться, я за тебе, приймусь не так. Яка ніжна, всеб тільки лежала, а по хазяйству без загаду й не загляне.

Я в а II.

Входить Софія, роздягається й сідає.

Ганна. Яж кажу, що так! Ходить, тиняється, наче пані яка!... Чогож це ти руки згорнула, чом води не принесеш?

Софія. Та води, мамо, повна діжка. Я ще вранці носила, хоч і подивіться! Кудиж її носить?

Ганна. Куди? куди? Ще тобі треба показувать, куди й воду носить? Якби ти була з хазяйського заводу, то й без показу і без догаду зналаб своє діло. Наносилаб у чавуни та поставилаб свині полову попарить.

Софія. Та онже гляньте — в печі обидва чавуни стоять повні полови з дертю.

Ганна. А свиня тимчасом голодна, отам рие під присьбою та гуде!

Софія. На те вона свиня!

Ганна. О, я знаю, що ти на язик гостра, як бритва, а до діла нема хисту! Якби ти не язиком, а руками робила, то й свиня булаб привязана на паколі й не рилаб.

Софія. Та вонаж була на паколі, а Гнат вчера взяв на щось вірйовку. Чимже я її привяжу?

Ганна. Найшлаб чим, якби хотіла, а то все з татком своїм возишся! Не приносив ще сьогодні пряничків?

Софія (*крізь сльози*). Чого ви, мамо, нападаєтесь на мене? Що я вам зробила?

Ганна (*прищмокує*). Агусі, маленька, заплач — батько спече колач!

Софія. Боже мій, Боже!

Ганна. Повна хата робучих людей: невістка й батько її! Тількиб спали та їли! Дармоїди бісові!

Софія. Батько не ваше їдять! Вони нам хазяйство

справили з тим договором, щоб ми їх до смерти содержували.

Ганна. До смерти!... Колиж він умре? Жди! Він ще 20 літ буде жить, то його й годувать, дармоїда? (*Входить Іван і стоїть на порозі*).

Софія. Кращеб ви мене вбили, ніж отак що дня допикати! Я вже світови божому не рада.

Я в а ІІІ.

Іван, Ганна й Софія.

Іван. Знову гризла? Я вже терпів, терпів, та й терпець урвався! Скажи ти мені, що я тобі зробив, що Софія тобі робить, чого ти гризеш її?

Ганна. Лінива твоя дочка, не хазяйка, нічого не глядить, тільки вчепиться чоловікови за шию та так і висить, а ти ще й сам потураєш.

Іван. Що ти вигадуєш? Хиба я не бачу, як вона робить!... Та нехайби за діло вилаяла, ну так! А то прямо чи слід, чи не слід — сичиш, сичиш і сичиш!

Ганна. Сичу? Шож то я гадюка, чи як?

Іван. Гірш гадюки! Гадюка вкусить, та й сама тіка, а ти сичиш і в вічі лізеш, кусаєш і знов сичиш.

Ганна. Брешеш ти, старий чорте, я не сичу! Дармоїди погані! Обоє тільки лопаєте, а роботи з вас нема!

Іван. Так от що? Бач, де болячка! Я дармоїд, я нічого не роблю!... Ти так і кажи. Хиба тобі повилазило, що я чоловік старий, немощний: шож я буду робить? Може скоро й помру.

Ганна. Тебе ще й довбнею не добеш! А коли нездужаєш робить, то йди під церкву з довгою рукою, а дурно хліба не їдж!

Іван. Совість ти загубила! І тиж незабаром постарієшся, так і тебе тоді, як собаку, вигнать з двору?...

Ганна. Я без роботи не сидітиму — хоч піря драти му! Дурно хліба ніхто не дасть! Баштана стережи, свиней паси... Кістки збирай, от що!... Дочка дивиться, що ти нічо-

го не робиш, та й собі ніжитья та слини розпуска! Он і чоловіка до того довела, що хати не держиться.

Іван. Тиж сама довела його до того, що й жінка остогидла! Хоч кому, то буде дома смердїть, коли замість матери в хаті собака зла сидить і раз-у-раз харчить!

Ганна. Ти сам собака, старий чорт! Слиняві! Старці! Йшовби під три чорти, то одним ротом меншеб було. *(Відчиняє скриню, перекладає шмате й бурчить)*. Чорт не видав! Еге!... Так я й знала! Ху! Невісточка!... Сваток...

Іван. От до чого дожив! З хати виганяють, притулиться нігде! Иди миром жить, руку простягай! Дожив на старість... І піду! Краще миром жить, ніж отаке вислухувать що дня. *(Бере шапку)*.

Софія. Кудиж ви таточку?

Іван. Піду, попитаю, чи не їде хто в город, а ти склади мою мізерію.

Софія. Татку!... Татку — не кидайте мене! Щож я без вас робитиму?—

Іван. Бачить Бог, моя дитино, як мені самому тяжко тебе покидять. *(Гладить її по голові)*. Ти єдина моя дитина, моя радість, ти тільки й тішила моє старе серце і не можу я дивиться, як тебе мучать через мене — не можу — я... не знаю... Яб тобі неба прихилив... *(Витирає сльози)*. Та високо... високо!... *(Іде, Софія плаче, схиливши голову на руки)*.

Ганна. Куди йдеш? Скоро обідать пора.

Іван. Обідай без мене. *(Виходить)*.

Я в а І V.

Ганна й Софія.

Ганна *(дає в слід Іванові дулі)*. На, на! Йди к бісу! Злякав як! Деж пак! *(До Софії)*. Слинь, слинь — поки очі не повилазили. Тільки й знаєш хлипать! Велике горе, що твого татка тут не буде! На біса нам дармоїд? Це не город, тут робить треба, а ви все по панськи: може чайку напешся?... А матери вашій сто бісів! Булоб іти за городсько-го, аджеж сватав якийсь швець... *(Глянувши у вікно)*. Иде!

(Бере кочергу і пораяється коло печі, так, аби показати, що вона робить).

Я в а V.

Входить Гнат, скидає шапку, вішає її та стоїть біля порога, а Ганна ніби його не бачить — говорить до себе.

Ганна. Отаку невісточку придбай! Сидить собі, як панночка, замислилась, а ти роби, та ще й мовчи! На старість саме добре! (Кладає кочергу, хапає віник). Оженився собі дурний на лихо! Ще й старого чорта, дармоїда, в придане взяв за лінивою дочкою!

Гнат (до Софії). Чого ви гризетесь раз-у-раз? Як прийдеш до дому, то так тебе зараз пекельним духом і обвіє. Що ти тут зробила?

Софія. Не знаю, чого мати лаються... з батьком посварились... і...

Ганна. А звісно!... Поцілуйтесь зараз!... Поцілуй її — вона тільки того й хоче.

Гнат. А вамби любо було, якби я тільки що вступив на поріг, зараз почав гарчати?! Обридло вже!

Ганна (плаче). Так... так...

Софія (оживає). Де це ти, мій голубчику, ходив так довго? Може їсти хочеш, то обідалиб уже.

Гнат. А батькож де?

Софія. Пішли... вони хочуть у город їхать... вони...

Гнат. Підждемо його. (До матери). Чого ви плачете? Самі нападаєте на всіх, усім у вічі лізете, всіх сварите, та ще й плачете!

Ганна. Отак, отак! Я так і знала! Мати тоді потрібна, як маленьким був, та ночі не досипала, та годувала своєю кров'ю, та обмивала, та пестила! А як вигодувала, то матери не треба вже, не треба! Прожениж мене, прожени!... Нехай мати старцем іде попід віконню!... Тепер жінка милійша, а мати що? Хочби її чорт узяв, то байдуже! Мати робить, а жінка сидить: он хата цілий день не метена — нічого, а мати скаже слово — нападається: сяка-така, лиха!

Гнат. Бо й правда, що ти раз-у-раз тільки плачеш, а

нема, щоб діло робила! Прийшов в обідню пору — хата й досі не метена! Мати підміта, а ти сидиш!

Софія. Та ей-Богу, Гнате, хата була заметена й прибрана, як слід! Тиж глянь, де те сміття, що мати мела?

Ганна. То це я брешу? То це я нарошне мела, чи як?

Софія. Мабуть побачили Гната у вікні, та й почали поратись, ей-Богу правда, а то сиділи та лаялися.

Ганна. Брешеш ти, брешеш! городська ш... *(Удержує себе, щоб не сказати далі).*

Софія. Лайте вже мене, як хочете — гірш не буде! Що я вам, мамо, зробила? Я вас любила замість рідної матери, я вам корилась і корюсь, поперек слова ніколи не сказала! За щож ви мене зненавиділи? За що раз-у-раз нападаєте, лаєте, паскудите?!...

Гнат. Та цить, не слинь! Наобісіли вже мені твої сльози.

Ганна *(зло)*. Нехай поплаче, — може батько пряничка принесе!...

Гнат. Я їй такого пряничка піднесу, що вона й у двері не потовпиться!

Софія. Ти й так хати вже відцурався, не любиш мене, осоружна я тобі стала, а мати тільки гризуть — та ще сердишся, що плачу!

Ганна. Якби попобив добре, щоб синяки днів три не сходили, то й плакатиб перестала...

Гнат. Мовчіть хоч ви, не підливайте в огонь масла! Добре вже горить отут і без вашого масла!

Ганна. Бо дурний! Важко йому побить жінку, щоб серце зірвать... Тьфу! На такого чоловіка! *(Виходить, грюкнувши дверима).*

Гнат *(опускається на ослін)*. Наказав мене Господь. *(Мовчить. Софія хлипає нервово)*. Годі вже, або що — рева!

Софія *(сідає біля Гната)*. Глянь на мене ласкаво, пожалій мене, Гнате!

Гнат. Відчіпись! Я не можу на тебе дивиться, як ти киснеш.

Софія. Ох, Гнате, хиба я така була? Ми так недавно побрались з тобою, а ти вже тікаєш з дому; мати гризе, я не маю світлої години, батька з хати виганяють, а ти не

заступишся, як перше, а ще й сам ласш мене! Не з матір'юж тобі вік вікувать, а зі мною, дружинонько моя!... Пригорни-же мене, приголуб — я зараз повеселійшаю.

Гнат. Повеселійшай, тоді приголублю!

Софія (*нервово*). Ну, я вже не буду!... Дивись, я вже весела! О! Глянь, сміюсь... (*Обнімає Гната*). Не хочеш мене приголубить, противна я тобі стала?!

Гнат. Знову? Годі, кажу!

Софія. Не можу, не можу, Гнаточку, удержать своїх сліз — яб раднійша була! (*Гнат бере шапку*).

Гнат. Бодай увесь світ завалився, коли на ньому так весело жить усім, як мені тепер! (*Виходить*).

Софія. Кудиж ти? Я вже не буду... (*Витирає слези*). Єй-Богу, не буду! Підожди хвилиночку, сам побачиш! Гна-те, серденько моє, вернися! Пішов... Мабуть до шинку... Прийде п'яний... Боже, дай мені терпіння, щоб я хоч не плакала! Від плачу я тільки марнію. (*Дивиться у зеркало*). Ой, які очі червоні, аж запухли! Постривай, я заплашу їх і так трохи посиджу... (*Сідає на ослін і заплющує очі*). І чого Гнат такий став недобрий? З того часу, як був слабий, наче його хто відвернув від мене... Страшно й подумать... Мені часто приходить на думку, що йому пороблено, і пороби-ла — Варка. Аж у голові заболіло, мов розколалося на двоє! (*Відкриває очі і встає*). Боже! Відверни від мене ці думки, бо з ними я не буду жить, я не хочу жить... на що тоді жить, коли це правда? Голубчику мій, Боже, прости мене, я грішу цими думками, й наверни Гнатову душу до мене знову!

Я в а VI.

Входить Параска, вже молодиця.

Параска. Здравствуй, Софіє!

Софія. Ох! Як я злякалась...

Параска. Чого?

Софія. Так... не знаю... Якаж я рада, що тебе побачила: ти моя перша порадиця здавна... Голубочко моя, Параско...

Параска. Що тут у вас коїться? Ти аж змарніла...

Я оце почула, що батько твій відходить від вас, і забігла на хвилину — з тобою побалакать.

Софія. Ох, краще не питай... свекруха...

Параска. Свекруха, як свекруха — я вже про неї й не кажу... Не крийся переді мною, я тебе давно люблю, як сестру, і мені жаль тебе... Я все знаю...

Софія. Щож ти знаєш? Може ти знаєш і те, чого я не знаю?

Параска. Всі знають, тільки ти одна не знаєш...

Софія. Що, сестро, що моя голубочко, ластівко, кажи! Може ти що недобре знаєш про Гната?

Параска. Бач, мабуть і ти помітила, коли питаєш так палко?

Софія. Одно помітила — Гнат не такий, як був спершу: неласкавий до мене, хати не держиться...

Параска. А Варка часто у тебе буває?

Софія. Варка?! Та невжеж вона... кажи, кажи, що ти знаєш?...

Параска. Та те, що твій Гнат часто буває у Варки, вона його причарувала.

Софія *(не може говорити)*. Ти... сама... бачила? Де? Як? *(Дуже зворушена, ледве стоїть на ногах і сідає на ослоні)*.

Параска. Я нічого не бачила...

Софія *(встає, нервово сміється)*. От, бач, от бач! Нічого не бачила, а говориш таке страшне.

Параска. Другі бачили! Даремно не говорять — вона й сама хвалиться. Придивляйся за ними, то й ти побачиш! А тепер прощай, бо мене чоловік жде. Я тільки за тим і зайшла, щоб тобі сказати, бо тебе обманюють, а ти як дитина віриш....

Ява VII.

Софія одна, а потім Варка.

Софія. Боже, я з ума зйду... Варка? з Гнатом? Кепкують наді мною, обманюють у вічі, а за очі сміються над моєю душею, над моїм серцем і вони живі і грім бо-

жий їх не вбив? І Гнат? Гнат сміється над моїм серцем, що тільки й живе ним!... Ох, серцеж моє бідне, не бийся в грудях, перестань краще битися на віки, щоб я не дожила до того, що ти мені віщуєш. (*Входить Варка*).

Варка. Здрастуй, Софіє!

Софія. Варка?! Це мені ввижається вона? Зійди, зійди з очей моїх, відьма, чарівниця!

Варка. Що з тобою, Софіє? Це я!

Софія. Ти?!

Варка. Та яж! Ото, хиба не пізнаєш! Я, Варка, твоя подруга...

Софія. Іди, іди з очей моїх, чарівнице лукава! Іди! Не пали мене своїм поглядом схидним — ти гірш сатани, ти мене з ума звела, ти відбила у мене чоловіка, ти причарувала його, а тепер ходиш сюди потішаться наді мною, живеш моїми муками, радієш моїм горем! (*Хитається*). Геть з хати! (*Сідає тяжко на піл*). Ох!... (*Паде зімліла на полу*).

Варка (*підходить*). Зімліла, сердешна! Так і вона довідалась уже?.. Ох! Цього я тільки й ждала, а серце забилося і страшно чогось зробилось, наче я душу загубила.. Щож воно буде далі: чи мене покине Гнат, чи її — й утіче зі мною?... Побачимо! Щастя куце, я вже його спізнала! А тепер хоч і вирветься від мене, то й ти його не піймаєш! (*Йде, і на відході зустрічає Ганну*). Здрастуйте і прощайте! Заходила до Софії, та вона спить. (*Пішла*).

Я в а VIII.

Ганна (*одна*). Ач, паскуда! Витяглась, як пані яка, та й спить собі! Спи! спи! Я тебе не будитиму — нехай прийде чоловік та полюбується! Ну, взяв хазяйку, нічого сказати! Як мене нема дома, то хоч усе позабирай.

Я в а IX.

Входить Гнат, під чаркою.

Гнат. Давайте обідать! Де Софія?

Ганна. Он!

Гнат. Шож це вона — слаба, чи що?

Ганна. Не здужає встать! От розбуди її, поцілуй, скажи: спасибі тобі, моя хазячко, що ти спиш, а чужі свині всю харч у нашої поїли.

Гнат. Які свині? що ви кажете?

Ганна. А те, що твоїй пані тількиб спать! Я поставила висівки в хліві та пішла на город, а вона уклалась спать; чужа свиня залізла у хлів і все поїла, а наша голодна гуде! Нехай вам чорт, я вже втомилась за вами доглядать, ідіть собі к бісовому батькови з моєї хати.

Гнат. Якаж це ваша хата? Хата моя, а коли вам тісно, так ви йдіть собі відціля!

Ганна. Не діждеш, не діждеш! Щоб твоя нечупайда була тут хазяйкою та вилежувалась, а я наймичкою? Хиба невістку на те беруть у хазяйство, щоб з нею нянькаться? Бач, як витяглась!

Гнат *(хутко йде до полу і штовхає Софію під бік)*. Уставай ти, сплюха чортова!

Софія *(зіскакує з полу, й дивиться мов несамовита)*. Де я?

Гнат *(шарпає Софію так, що та трохи не паде)*. Прочуняйся, кажу тобі!

Софія. Не буду, не буду, не буду! *(Захищає себе руками, далі впадає в істеріку — регоче помалу, а потім дужче)*.

Гнат. Цить! *(Замахується на Софію)*. Цить, не смійся!

Софія *(істерично плаче, й захищається руками)*. Ой! Не бийже мене, не вбивайже мене, живи собі з Варкою, а я піду, піду від тебе... з батьком... піду...

Гнат *(крізь зуби)*. Що ти сказала?! Га? Що ти сказ... Та цить, кажу, не плач! Ти мені всю душу вивернула своїми противними речами, своїми сльозами.

Ганна. Тепер погладь її по головці та й знову спать уклади, а маї нехай сама товчеться.

Гнат. Довго ви будете з мене жили тягти? *(Переламує кочеру; з палицею кидається на Софію)*. Довго будете мучить мене?!

Софія. Ай! *(Тікає на двір, Гнат за нею)*.